

Jaume Ferrer de Blanes i *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*. Una mostra de la presència de Dant al renaixement català

Jaume Ferrer de Blanes and *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*.
An example of Dante in Catalan Renaissance

JOSEP LLORENÇ I BLAT
jllorenc@xtec.cat

Universitat de Girona

Resum: Procurador reial i nobiliari, cosmògraf, joier, lapidari, mercader i escriptor, i al capdavant, un ciutadà català honrat, Ferrer (Vidreres, ~1445 – Blanes, 1529) va marxar de ben jove a la cort de Nàpols, al servei del rei Ferran i. Acabada aquesta peripècia italiana va tornar a Blanes al servei del vescomte de Cabrera i de Bas fins que va morir a la mateixa vila al 1529. Un seu criat, disset anys més tard, va editar uns papers esparsos que havia trobat a can Ferrer, les *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, que constueixen un exemple de la presència de Dant al renaixement català.

Paraules clau: literatura; Renaixement; Ferrer de Blanes; Dant Alighieri; descoberta d'Amèrica

Abstract: Lord Ferrer (Vidreres, ~1445 – Blanes, 1529), royal and aristocratic attorney, cosmographer, jeweler, lapidary, merchant and writer, after all, an honorable Catalan citizen, left early age, at the court of Naples at King Ferdinand's i service. After this eventful Italian journey he went back to Blanes at the Viscount of Cabrera and Bas' service, until he died in the same town in 1529. One of his servants, seventeen years later, published some of the documents which were found scattered in Ferrer's House, *Catholic sentences from the divine poet Dante Florentine, compiled by most respectable lord Jaume Ferrer de Blanes*, an exemple of the presence of Dante in Catalan Renaissance.

Keywords: Litterature; Renaissance; Ferrer de Blanes; Dante Alighieri; Discovery of America.

DATA PRESENTACIÓ: 23/11/2014 ACCEPTACIÓ: 09/12/2014 · PUBLICACIÓ: 15/12/2014

Josep Llorenç i Blat. Jaume Ferrer de Blanes i *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*. Una mostra de la presència de Dant al renaixement català

Recollint una idea sobre la literatura de l'edat Moderna i, doncs, del Renaixement que s'hi inclou

todavía nos quedan bastantes textos por descubrir y por recuperar. Sólo en la medida que los vayamos exhumando y publicándolos, la literatura de la Edad Moderna dejará de ser una desconocida.

(Escartí 2012: 213-214)

hi ha tot seguit aquesta relació de notes sumàries sobre l'obra *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí*, escrita per Jaume Ferrer de Blanes, ciutadà català nascut a Vidreres a mitjans segle XV que s'havia traslladat de ben jove a Nàpols, on va viure més de trenta anys, creixent, educant-se i treballant com a tresorer reial i d'altres feines a recer de la monarquia de Ferran I de Nàpols, fill d'Alfons el Magnànim.

Ferrante, der auf ihn kam, galt als sein Bastard von einer spanischen Dame, war aber vielleicht von einem valenzianischen Marranen erzeugt. War es nun mehr das Geblüt oder die seine Existenz bedrohenden Komplote der Barone, was ihn düster und grausam machte, jedenfalls ist er unter den damaligen Fürsten der schrecklichste. Rastlos tätig, als einer der stärksten politischen Köpfe anerkannt, dabei kein Wüstling, richtet er alle seine Kräfte, auch die eines unversöhnlichen Gedächtnisses und einer tiefen Verstellung auf die Zernichtung seiner Gegner. [...] aus der Mumien collection wurde nicht einmal ein Geheimnis gemacht.

(Burckhardt 1860: 35-36)

El text anterior ve a dir que «a Ferran I de Nàpols, se'l considerava com a fill bastard d'Alfons el Magnànim, però probablement engendrat per un marrà (jueu convers) de València. No se sap del cert si va ser aquest origen fosc o les constants intrigues dels barons, que amenaçaven la seva existència, la causa que féu d'ell un ésser cruel ... concentrant totes les seves energies en la destrucció dels seus enemics.» I més endavant, explica els seus costums, que tothom de Nàpols coneixia, sobre els cadàvers d'aquests enemics, que convertia en mòmies i que conservava al seu palau vestits amb les mateixes robes que duien al moment quan eren assassinats.

Ferrer després de la seva etapa napolitana va passar, d'ençà del 1490, si fa no fa, al servei del vescomte de Cabrera i de Bas i, per extensió, al del rei Ferran el Catòlic i la seva esposa Isabel, que llavors anaven embarcats en la descoberta d'Amèrica. Ferrer va aportar un dictamen científic sobre la situació geogràfica del meridià de Tordesillas, línia, a 370 llegües a l'oest de les illes de Cap Verd, que delimitava els territoris a colonitzar per les corones de Portugal i Castella. Del 1499 fins a la seva mort (1529) va ocupar diversos càrrecs públics a la vila de Blanes i als vescomtats de Cabrera i de Bas. Dissent anys després d'haver mort, un seu criat, Rafael Ferrer i Coll, va editar en un sol volum alguns dels textos que havia escrit en vida i el va dedicar a Hipòlita Roís de Liori i Requesens, comtessa de Palamós.¹

1 Hipòlita Roís de Liori i Requesens (València, circa 1479 – Madrid, 1546), va ser la segona esposa del governador general de Catalunya, en Lluís de Requesens i Joan de Soler (1435-1509). Així, al 1501, als vint-i-dos anys, quan el marit en tenia seixanta-sis, entrà a formar part d'una de les famílies catalanes més prestigioses del Cinccents. Aviat, però, ell va morir, al 1509, i ella va esdevenir una vídua rica i poderosa: una dona de negocis. Va tenir una filla, n'Estefania, que es va casar amb el preceptor del futur rei d'Espanya, en Felip II. El títol de comtessa de Palamós, tot i que no li pertanyia de dret, el va fer servir la resta de la seva vida i així, les seves cartes, a què tenim accés, les clou, seguint un costum de l'època, amb la fórmula «La trista comtessa de Palamós». (Requesens / Liori 2003: 8)

El Renaixement, com se sap, va començar amb Petrarca i va acabar amb Descartes. Va comportar un entusiasme elevat per l'antiguitat i les seves perfeccions, i per la recuperació, recepció i transformació de la tradició clàssica (Burke 2000: 11). El llibre de Ferrer conté característiques dels textos renaixentistes que, llavors, del segle XIV al XVI, campejaven per Europa, com és l'interès per diverses disciplines, segons descriu Rossich, tractant de Pere Serafí:

És inevitable pensar en el gust de l'home del Renaixement per la pluralitat d'interessos –artístics, culturals, científics– i pel caràcter polifacètic dels grans creadors d'aquest moviment

(Rossich 2011: 47)

En aquest sentit Ferrer puntualitza, aclareix, sumaritza, exemplifica, matisa i justifica qüestions molt variades. Entre gafets s'indica la numeració virtual de la pàgina de l'original que, com sabeu, no duia cap paginació.

De teologia:

La theologia, en los metras precedents, ha mostrat com, per lo peccat del nostre primer pare, tota la nostra humana spècia fou perduda en damnació irreparable segons nostre natural poder.

(Ferrer 1545: [26])

D'astronomia:

considerem la spera² octava del firmament, qui és lo vuytè cel, on estan totes las stelas fixas de diversas magnituds y escèncias. Y són tantas, que lo nombre de ellas excedeix lo nostre enteniment y quiscuna té, en l'orde de natura, son offici y virtut, agent y obrant, migensant lo concurs divers dels set cels planetars

(Ferrer 1545: [39])

De filosofia:

E per ço los antichs flòsophs, fora de ley divina, sol en lur pur enteniment natural constituïts, discorrent y racionant sobre lo gran mar de las cosas sobreditas, de natura conegueren primera causa, la qual nomenaven *magnus artifex*,³ principi universal de totas cosas.

(Ferrer 1545: [39-40])

De zoologia:

«lo anyell coneix la veu de la ovella, mare sua, en la hora mateixa que és nat y, entre mil vellas, de dia ni de nit, no pendrà la mamella de altra ovella sinó de la pròpia mare.

(Ferrer 1545: [40])

De geologia:

ara resta a dir dels alements y de lurs effectes y com quiscú té son determenat loch en lo seu simple ésser, los quals migensant lo potent influix dels corsos superiors, en lo subjecte de la matèria prejaent, sempre obren y administren *usque ad ultimum*⁴ de llur potència, virtut generativa y corruptiva, en las spècias corruptibles

(Ferrer 1545: [43-44])

De física gravitatòria:

2 *spera* Esfera.

3 *magnus artifex* En llatí: gran faedor, gran artista.

4 *usque ad ultimum* En llatí: fins a la fi.

Ara resta a dir del quart element de la sfera de la terra y del seu àmbitu y de la sua gravitat, la qual, ab lo innumerable pes de la sfera de l'aygua, se sosté mirablament en si mateixa solament en hun punt indivisible, en lo just mig de la sua circumferència, lo qual punt és anomenat centre del món.

(Ferrer 1545: [49])

De gemmologia:

E, primerament, és de considerar la mirable belesa del carboncle, lo qual és robí, axí anomenat per lo seu ardent color casi fogajant a *carbone ignei*.⁵

(Ferrer 1545: [58-59])

Del maracde, la sua excel·lent verdor diàfana y graciosa és cosa insaciable la sua vista. Lo Sanct Grasal⁶ del comú de Gènova és vertader y finíssim maracde.

(Ferrer 1545: [60])

Diamant és una pedra qui en dos cosas excedeix y avansa totas las altras pedras preciosas; ço és, en durisia y fortitut y en la sua preclara diafanitat, la qual als miradors porta delitosa admiració la sua gran claredat y bellesa.

(Ferrer 1545: [66])

Del balaix és cosa maravellosa la sua claredat y color, tirant a color de robí molt ardent, però no tant scura vermellor.

(Ferrer 1545: [68])

De la pedra topaci no m par rahó que reste a dir alguna cosa de la sua excel·lència, pus lo profeta Davit n'è parlat en lo salm CXXXII en lo vers penúltim.

(Ferrer 1545: [71])

Dels safirs n'ha dos maneres: los millors són los orientals, tirant a flor de borage,⁷ y que sien molt sechs, y de viva color, y nets de glassas y sintillas; los altras se tròban al Puy de França, ha n'alguns de bons, y tots tiren a color escura y no són tan plasents a la vista com són los orientals.

(Ferrer 1545: [72])

Turquesa és pedra que comunament y general és molt amada per tot lo món, y per totes maneres de gents, per la sua gran graciosa vista. Ha n'hi de quatre menas.

(Ferrer 1545: [72])

De l'educació dels joves i dels prínceps:

major dificultat és a hun rey saber ben regir y governar si mateix y la rebel·lió de la sua sensualitat contra lo dictamen de la rahó que no regir tot son regne. Y la rahó és molt evident, perquè hun rey no sap ben regir a si mateix nunca regirà bé son regne y serà dit mal rey. E bé regir a si mateix no pot si, donchs, no coneix a si mateix y sos defectes y mancaments.

E per ço, és prou provat que a l'home cové y li és molt necessari que ell se conega, perquè,

5 *carbone ignei* En llatí italianitzat: carbó de foc.

6 *Sanct Grasal* Sant Greal, plat usat per Jesucrist a la santa cena (llegenda).

7 *borage* Borratja, planta de flor blava.

Josep Llorenç i Blat. Jaume Ferrer de Blanes i *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*. Una mostra de la presència de Dant al renaixement català

coneixent sos defectes, se porà corregir y esmenar; lo que fer no poria sens la cognició precedent.

(Ferrer 1545: [80-81])

De l'art del ben morir:

quant és necessari a nosaltras, en aquesta mortal vida, tenir davant los ulls del nostre enteniment lo infal·lible pas de la mort, perquè tot lo bé nostre se pert o s guanya en aquell punt, per quant lo senyor diu *ubi te invenero ibi te judicabo*.⁸

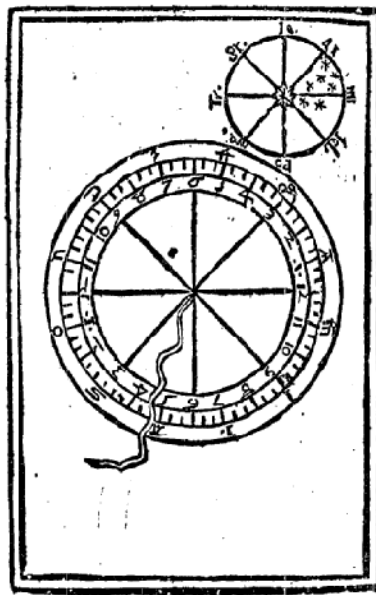
(Ferrer 1545: [88])

De geografia i càlcul matemàtic:

Que la recta circumferencia de la Tierra por el equinoccio es CLXXX mil stadios, a razón de D stadios por grado, según su cuenta. Y contando VIII stadios por milla, son XXII mil y D millas, que son V mil DCXXV leguas, a razón de IV millas por legua.

(Ferrer 1545: [114-115])

De tecnologia aplicada:

La present taula és per conèixer, en la nit clara, quantes horas són de nit, per la regla següent. En lo primer cercle són denominats los XII mesos de l'any.

(Ferrer 1545: [132-133])

El Renaixement va dur, també, la crítica de les autoritats citades, com a aportació de l'autor al coneixement, fruit de la seva capacitat de raonament i, precedint l'imminent empirisme de l'edat Contemporània, de la seva experiència personal (Hamlin 2012: 451, 459).

⁸ *ubi te invenero ibi te judicabo* En llatí: on et trobi, allí et jutjaré. Màxima llatina encara vigent d'ençà del codi de Justinià (segle vi). Segons el cristianisme, un penediment al moment previ a la mort pot dur a la salvació.

[CONTRA ARISTÒTIL]

En les quals últimes paraulas, lo filòsoph quasi confessa creador, com diu *sich enim ea disposuit deus gloriosus et sublimis, perquè de disponere⁹ a creare¹⁰*, en aquest loch y propòsit, no m par sia diferència, jatsia¹¹ sien dos cosas distinctas, encara que açò no atorga filosofia pura.

(Ferrer 1545: [44])

[CONTRA PLINI EL VELL]

Encara que Plini,¹² *De naturalis ystòrias*,¹³ diu que lo diamant no s pot rompre sinó ab sanch de cabró, cert a mi desplaue que hage a dir contra lo que ell ha escrit per ell ésser tan gran home de sciència, però yo só més obligat a la veritat que, tractant de aquesta matèria, callar-la y, si algú lo volrà scusar, deman açò als mestres de aquest art y sabran que la sanch de tots los cabrons del món no bastarien en mil anys a fer lo diamant més moll¹⁴ del que natura l'ha fet fort, ni en altra manera de la demunt dita lo diamant vertader no s pot entallar ni polir.

(Ferrer 1545: [67])

Tret del Renaixement present en aquestes *Sentències catòliques* és la precisió històrica i geogràfica, la minuciositat a donar una cronologia exacta i una localització concreta, que allunyin la informació donada de les vel·leitats subjectives o que, si més no, facin creure a qui llegeix que és veritat allò que es presenta (Hamlin 2012: 457). La mateixa consideració mereixen les mesures mètriques i pecuniàries; tot a fi de dotar de credibilitat el text.

[SOBRE EL BALAIX]

Essent yo l'any MCCCCLXXVI en Nàpols, hun joeller genovès portà a vendre hun balaix al rey don Ferrando y lo rey dava-li XXV mil ducats y lo joeller volie'n quaranta mil. Aprés oý dir, en Venèssia, que lo duch de Milà li'n donà trenta mil ducats.

(Ferrer 1545: [69])

[SOBRE LA TURQUESA]

La primera és en Pèrsia, en lo confí de la Índia extra¹⁵ Ganges, en una província qui ha nom Bussàquia. I aquestas són las millors y de més alt color y de més preu sens comparació y tenen unas vetas xicas negres per los costats, y en assò se coneix la mena de aquellas, y de aquestas

9 *disponere* En llatí: disposar.

10 *creare* En llatí: crear.

11 *jatsia* Encara que, no obstant, tot i que.

12 *Plini Gaius Plinius Secundus* Plini el Vell (Como, ~24 – Stabia, 79), ciutadà romà de la classe dels *equites* o cavallers militars, càrrec de confiança imperial a la Tarraconense (any 73).

13 *De naturalis ystòrias*, única obra conservada de Plini (*Naturalis historia*), publicada l'any 77, fa un corpus de dades científiques, encabides en trenta-set volums.

14 *moll* Tou.

15 *extra Ganges* Fa referència al Caixmir o, potser, a l'actual Paquistán.

Josep Llorenç i Blat. Jaume Ferrer de Blanes i *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*. Una mostra de la presència de Dant al renaixement català

se'n tròban molt pocas. La segona mena és en Aiamia, qui és província entra Asíria y Armènia, y de aquestas venen moltras Al-Cayre, y en Domàs ha n'í algunas de rahonables, però no basten a la perfectió maravellosa de la mena de Bussàquia, ni tenen la veta ni pichs negres com fan las de Pèrsia. La terça mena és en l'Anatàlia, en Turquia, en hun loch de montanya, qui à nom Calíndria, y aquestas ja no valen tant. La quarta mena és en Spanya, a l'Andalosis; són de molt poca valor y de molt baixa color.

(Ferrer 1545: [72])

I conegut és el deler dels renaixentistes a lligar-se, culturalment, amb el passat gloriós de la Grècia clàssica o de l'imperi de Roma. Al proemi on fa *l'accessus ad auctorem*, parlant de Dant Alighieri, Ferrer escriu:

Fou Dant, en la ciutat de Florensa, home de molt antich y generós linatge, decendent dels antichs romans, huna de las dotze casas que, per regir la dita ciutat, foren tramesas per lo Senat, après que la rebel lió de Fièsola fou feta, que primer era Florensa axí anomenada. Y après conquistada per lo Senat, per los seus dos capitans, Florís y Renso, per càstich de la rebel lió perderen lo propri *situ* y enderrocaren la ciutat y mudaren-la en loch més baix, en lo pla, y posaren-li nom Florensa, a memòria y honor de Florís i Renso, qui la havien conquistada ab molt grans perills y traballs.

(Ferrer 1545: [15])

A la tercera part del llibre, «Letras», una de les cartes, dirigida a Cristòfor Colom, tractant de la transcendència de la descoberta d'Amèrica, que Ferrer vol convertir en una missió emanada de la providència divina, no hi ha cap obstacle a recórrer a uns quants mites de l'antiguitat (Saturn, Hèrcules, Alexandre Magne, Juli Cèsar), per tal d'equiparar-los a Colom, com a gran civilitzador per designi diví:

Saturno, rey de Crete, visto que Italia era en el su tiempo más noble de situ y província que de humanos costumbres, por redreçar los pueblos de aquella en virtud, dexó su fértil y potente reyno, y con muchos trabajos de su persona, la rústica, inútil y ociosa vida de los italianos transferió a industriosa plática de vivir. Y qué podemos dezir del magnánimo e invicto cavallero Ércules? El qual, dexando la deleytosa y política Grecia, con grande exército, las partes occidentales con innumerables peligros navegó y de la pravidad tiránica de Gerión Antheo y otros malos senyores, delibró, y en testigo de su gran virtud se muestran muchas y prósperas ciudades en nuestra Spanya por él edificadas.

Del gran Alexandre, mi desir será callar, según el que sus corónicas recuentan. Este monarcho, las partes orientales, con incomprensibles penas, hambre, set y calores sojuzgó; más por dar doctrina de humano vivir a sus súbditos, que por avara ambición de señorios.

Y, cierto, no es de olvidar el príncipe de cavallería, honor y gloria de los latinos, Julio César, el qual, stendiendo sus imperiales banderas por el universo mundo, la loable y moral dotrina de romanos fixo conocer.

(Ferrer 1545: [118-119])

Són, doncs, les *Sentències catòliques* una manifestació del Renaixement català que, com moltes altres de les construïdes pertot arreu, també contenen trets compartits amb la literatura medieval, com les proves d'autoritats, *id est* les cadenes hermenèutiques. En aquest sentit, es decanta per la contemplació, com a mètode d'assolir la unió amb la divinitat, recuperant una d'aquestes cadenes d'autoritats:

Josep Llorenç i Blat. Jaume Ferrer de Blanes i *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*. Una mostra de la presència de Dant al renaixement català

major bé y més complit mèrit se aquista en, devotament y ab fervent cor y piedós amor, contemplar y meditar los admirables actes de la redemptió nostra que si cent anys dejunant a pa y aygua anàssem per lo món.

(...)

E per so, lo gloriós Pau Segon y sanct Antoni y lo devot sanct Onofre Pannuci gloriós y molts altres, en la vida dels sancts pares, en vida heremítica nomenats, deixadas las riquesas, honors y possessions temporals per aconseguir lo suprem fruyt de aquesta santíssima contemplació, y molt més despullats de negocis y turbacions temporals.

(...)

Y aquesta semblant y santíssima vida de tal contemplació elegí lo gloriós Sagimon, fill del duch de Brugunya y nebot del rey de França, lo qual, fugint de las reals grans honors y delicat viure, vist y conegut, lo jovenet, lo gran perill de tal estament, deixadas las suas ricas vestiduras, ab pobre àbit de hun simple pelegrí, pres son camí y, per divina providència, pervingué en Catalunya, en lo vezcomtat de Cabrera y en la més alta montanya anomenada Monseny, en la més aspra y solitària part de aquella, en una streta cova féu una xica cel·la, en la qual, contemplant los grans actes de la santíssima redemptió nostra, après molts anys de la sua gloriosa y molt aspra vida, finí los seus benaventurats dies.

El text, escrit en català, aporta fragments en italià de Dant Alighieri i la seva *Commedia*, en llatí de la *Bíblia*, en espanyol del marquès de Santillana i els seus *Proverbios* i, testimonialment, alguns mots, set, en hebreu.

Josep Llorenç i Blat. Jaume Ferrer de Blanes i *Les sentències catòliques del diví poeta Dant*. Una mostra de la presència de Dant al renaixement català

Bibliografia.

Burckhardt, Jacob (1860) *Die Cultur der Renaissance in Italien*, Basilea, Schweighauser.

C:\Users\w7\Downloads\burckhardt1860a.pdf

Burke, Peter (1998) *The European Renaissance. Centers and Peripheries*, Oxford, Wiley-Blackwell.

http://books.google.es/books?id=WWKnnbajUUQC&dq=The+European+Renaissance.+Centers+and+Peripheries&hl=es&sa=X&ei=OstxVKejDdHvaLXCgLAC&redir_esc=y

Escartí, Vicent Josep (2012) «Decadència y literatura de la Edad Moderna en las tierras valencianas», dins Escartí, V. J., *From Renaissance to Renaissance. (Re)creating Valencian Culture (15th -19th c.)*, Santa Barbara, Publications of eHumanista, pp. 213-247.

<http://books.google.es/books?id=cz0HW1dvjq4C&lpq=PP1&hl=es&pg=PA6#v=onepage&q&f=false>

Ferrer de Blanes, Jaume (1545) *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí*, Barcelona, Rafael Ferrer i Coll (editor), Carles Amorós (estamper).

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k719720.r=Ferrer+de+Blanes.langES>

Hamlin, Cinthia Maria (2012) «El comentario de la *Divina Comedia* de Fernández de Villegas: características generales y actitudes humanistas», *eHumanista*, 21, pp.437-466.

http://www.ehumanista.ucsb.edu/volumes/volume_21/pdfs/regular_article/5_ehumanista21.hamlin.pdf

Requesens, Estefania de; Liori, Hipòlita de (2003) *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens (segle XVI)*, València, Universitat de València.

<http://books.google.es/books?id=-YD7heR2wlkC&lpq=PP1&hl=es&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>

Rossich i Estragó, Albert (2011) «L'època del Renaixement», *Panorama crític de la literatura catalana. Volum 3*, Barcelona, Vicens Vives.